

CONTRIBUȚIA BANATULUI LA „PACEA DE MÂINE” ÎN CORESPONDENȚA LUI SILVIU DRAGOMIR

CARMEN ALBERT

Muzeul Banatului Montan, Reșița
albertcarmen89@gmail.com

Cuvinte cheie: Conferința de pace, al Doilea Război Mondial, corespondență, Timișoara
Keywords: Peace Conference, World War II, Correspondence, Timișoara

În cursul anului 1943, Cornel Groșorean, președintele Institutului Social Banat-Crișana din Timișoara a angajat instituția în efortul deosebit de a contribui cu materiale documentare și sinteze pentru susținerea intereselor Banatului la Conferința de Pace la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Institutul participa a doua oară la redactarea de materiale doveditoare, prima oară fiind tratativele de la Turnu Severin din anul 1940. Profesionalismul pe care l-au dovedit atunci a constituit o premisă angajantă pentru anul 1943, când Mihai Antonescu era în efervescenta pregătirilor pentru „Pacea de mâine”. Silviu Dragomir a fost cooptat de la început în schema organizatorică din cadrul Biroului Păcii la București, realizând legătura dintre Institutul din Timișoara și comisiile de specialitate, rezultând o interesantă și inedită corespondență, inclusiv un plan de redactare a Istoriei Banatului.

Pregătirile pentru pacea ce urma sfârșitului războiului al doilea mondial au început încă din perioada de neutralitate a României în anul 1939. Chiar dacă România nu a fost angajată în această conflagrație de la început, era de presupus că la un moment dat se va poziționa într-una din taberele beligerante, dat fiind contextul internațional fierbinte și situarea ei într-o zonă geopolitică sensibilă.

Guvernul român s-a aliat alor puteri occidentale care începuseră studiul posibilelor consecințe ale finalului, înscriindu-se în acest curent, învățând lecția precedentei păci de la Versailles, când cel puțin în problema Banatului și a frontierei sârbo-române, nu a existat la nivelul delegației o pregătire suficientă în problema Banatului¹.

În luna octombrie a anului 1939 se constituise la nivel guvernamental o comisie cu scopul de a colecta documente care să servească păcii viitoare. Comisia funcționa în cadrul Subsecretariatului de stat pentru minorități condus de renumitul Silviu Dragomir, apoi a fost transferată sub egida Ministerului de Externe. Bun cunoscător al situației minorităților din România, erudit istoric, Silviu Dragomir a fost numit de rege comisar pentru minorități în cadrul Comisariatului General pentru Minorități. De la 1 februarie 1939 acesta a devenit ministru pentru minorități².

Eșuarea tratativelor de la Turnu Severin și cedările teritoriale din anul 1940 au dat un nou impuls guvernărilor de a se pregăti pentru Conferința de Pace. Mihai Antonescu, în calitate de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, a regândit o nouă formulă a comisiei care pregătea pacea sub genericul: *Comisia pentru pregătirea materialului documentar de informare și propagandă în vederea Conferinței de Pace*

¹ Nemoianu 1929, p. 14.

² Otu 2006, p. 13.

sau „Biroul Păcii” având rolul de a configura împreună cu elita românească, viitoarea pace a unui război în care România nu mai era neutră, ci devenise între timp parte beligerantă.

Printre cele șapte secțiuni care structurau acest birou se număra și cea etnică, biologică și statistică condusă de Silviu Dragomir, prezentă și în vechea formulă³. În timp Biroul Păcii va cunoaște diferite etape de organizare prefigurate de ședințele care direcționau prioritățile, structura și compoziția echipelor angajate. La 19 august 1942 secțiunile au devenit comisii, fără să se schimbe componența, fixând mai clar liniile directoare. Activitatea biroului s-a intensificat după 6 martie 1943 determinată și de contextul internațional care cunoscuse între timp evoluții previzibile. Se considerau două obiective ca fiind deosebit de importante: propaganda pentru drepturile și interesele României și pregătirea documentară a participării la viitoarea conferință, încadrate unui program vast intitulat: *Program pentru pregătirea materialului documentar de informare și propagandă în vederea Conferinței de Pace*⁴.

Importante instituții de știință și cercetare au fost cooptate în activitatea de studiere a problemelor păcii, de pregătire a acesteia, gândindu-se un plan de lucru detaliat, discutat în ședința din 30 martie 1943. Personalități cunoscute ale științei, culturii și politicii au încercat să implementeze noul plan a lui Mihai Antonescu care coordona împreună cu Vasile Stoicu întreaga activitate. Se procedase la un moment dat la o schimbare de accent în considerarea problemelor păcii. Inițial Biroul se orientase spre perspectiva unei Germanii victorioase împreună cu aliații săi, anul 1943 însă prefigura posibilitatea ca viitorul geopolitic să arate diferit⁵. Germania, din putere învingătoare, urma să devină o țară învinsă și atunci negocierile trebuiau altfel anticipate.

Implicarea Institutului Social Banat-Crișana (ISBC)⁶ s-a produs după reorganizarea din 1942 și mai ales după ședința din 6 martie 1943, când Mihai Antonescu a stabilit un nou plan de lucru. A solicitat susținerea specialiștilor încadrați la universități, institute de cercetare pentru a contribui cu sugestii și propuneri în ceea ce privește conținutul și structura materialelor pentru pace⁷. Printre ei s-a numărat și Centrul de Studii Transilvane a Universității din Cluj aflată în refugiu la Sibiu, unde Silviu Dragomir coordona, în cadrul *Bibliotecii Rerum Transilvaniae*, realizarea de mici monografii pe teme stabilite de Biroul Păcii⁸. De altfel a rămas în sarcina lui să realizeze legătura între centrul de la București și institutul bănățean, ceea ce s-a întâmplat de la început din anul 1943 până la final în 1944.

Cornel Groșorean și Silviu Dragomir se cunoșteau din anul 1940 când s-a pus problema transferării universității de la Cernăuți. Conducerea ISBC se poziționase explicit pentru stabilirea acesteia la Timișoara, considerându-se un imens câștig în absența oricărui învățământ superior la graniță, universitatea din Oradea mutându-se la Cluj din anul 1934. Prezența unui centru academic în cel mai mare oraș bănățean avea semnificații multiple, cea mai importantă fiind aceea de a consolida linia de vest, extrem de vulnerabilă în contextul în care Dictatul de la Viena își produsese efectele. Cornel Groșorean îl contactase atunci pe Silviu Dragomir pentru a-i susține, cunoscându-se poziția lui în această chestiune⁹.

³ Otu 2006, p. 19-20.

⁴ Buzatu 2009, p. 30.

⁵ Otu 2006, p. 27.

⁶ Despre ISBC: Negru 1999, 206 p.; Bălan 2001, 300 p.; Albert 2002, 197 p.

⁷ Buzatu 2009, p. 31.

⁸ Buzatu 2009, p. 32; Onișor 2009, p. 237.

⁹ Albert 2009, p. 105.

Tratativele de la Turnu-Severin la care de asemenea ISBC fusese contactat, i-au adus din nou împreună în luna august 1940. Cu oficialii maghiari urma să se discute fixarea graniței și eventualele concesiuni teritoriale. Silviu Dragomir intrase în guvern la departamentul minorității¹⁰, iar ISBC fusese cooptat să contribuie cu material demonstrativ la discuțiile privind pretențiile maghiare privind fixarea graniței de vest¹¹. Și de această dată în anul 1943 aveau să conlucreze pentru același scop: granița de vest.

Desele întâlniri ale grupului de lucru de la București care pregătea conferința de pace fixau diferite probleme care, analizate și argumentate în comisii, completate după caz, conduceau la documente finale ce reprezentau punctul de vedere românesc. Biroul Păcii stabilise pentru Banat câteva probleme ce decurgeau din postura de regiune de graniță și de creuzet al diverselor naționalități, teme legate în primul rând de propaganda politică. Pentru aceasta era nevoie de inventarierea problemelor, a publicațiilor, mergându-se pe ideea rapoartelor sintetice cu anexe detaliate. La ședința secției etnice și statistice din 16 iunie 1942 la care a participat și Mihai Antonescu, se stabilise că problema minorităților trebuie abordată cu atenție, fiind o chestiune sensibilă care constituise și la Versailles un subiect special de discuție. Trebuia astfel să se precizeze atitudinea și acțiunea statului român față de aceste minorități, realizările pe diferite segmente ale vieții, încadrate în monografiile simple, în întreg intervalul 1918-1940. Se stabilise de asemenea un plan de obținere a materialului documentar, posibilitatea accesului la bibliotecile străine și revizuirea unor lucrări cu caracter etnic și statistic aflate la Ministerul Propagandei pentru a putea fi folosite în acest scop.

Pentru problemele Banatului responsabilitatea îi aparținea avocatului Petru Nemoianu aflat de mai multă vreme în București. Implicarea lui Petru Nemoianu nu a fost suficientă însă, discutându-se necesitatea cooptării și instituțiilor sau institutelor de profil. ISBC era de preferat dată fiind complexitatea procesului și a uriașului volum de muncă, fiind de notorietate realizările sale, dar și faptul că mai fusese cooptat într-o chestiune similară în cursul tratativelor de la Turnu-Severin, ceea ce constituia un precedent favorabil, fiind considerat deci cel mai potrivit pentru a se angaja la temele enunțate.

În noua sa calitate de ministru, Silviu Dragomir a fost abordat de Cornel Groșorean prin fostul rezident regal Alexandru Marta, să-i sprijine la o lucrare „privitoare la trecutul și prezentul Banatului”, și „ar fi de dorit ca Ministerul să încredințeze institutului nostru cu întocmirea acestor lucrări”¹² referindu-se desigur la lucrările conferinței. Ceea ce s-a și întâmplat pe parcursul unui an întreg, 1943-1944, într-o corespondență care stă la baza acestui studiu, între Silviu Dragomir și Cornel Groșorean. În afară de corespondența în sine extrem de relevantă, au mai avut loc întâlniri la Timișoara, București, convorbiri telefonice, ambii protagoniști fiind extrem de dedicați acestui proiect național.

Primul care și-a anunțat venirea la Timișoara a fost Silviu Dragomir stabilind în prima scrisoare câteva teme de discuție ce urmau să fie dezbătute, teme care să constituie ulterior substanța unor eventuale abordări. Ele au fost stabilite în urma unei ședințe la București, care fixase necesarul de rapoarte, conținutul lor, urmând să fie distribuite specialiștilor. O mai veche inițiativă a lui Petru Nemoianu s-a materializat prin două studii, unul despre Banatul românesc și problemele lui, altul despre românii

¹⁰ Pop 1992, p. 75.

¹¹ Albert 2007, p. 451.

¹² SJCSAN, FMJR, Dosar 212/1943-1944, f. 1.

din Iugoslavia¹³. Finalizate, au fost deja prezentate Ministerului de Externe. Ar fi însă necesar, opinează Dragomir, mai multe: „și cum Institutul se preocupă de multă vreme cu felurite aspecte ale problemei bănățene, contribuția sa va prezenta, nu mă îndoiesc o importanță deosebită”¹⁴. Astfel ISBC a intrat în echipa celor care pregăteau „Pacea de mâine”.

Deci ISBC urma să redacteze rapoarte, forma finală, corectura și selecția urmau a fi discutate cu Silviu Dragomir. Ele trebuiau realizate urgent, deoarece se lua în considerare și faptul că războiul putea înceta oricând. Din fericire subiectele erau cunoscute, studiate și analizate deja, doar trebuiau redactate, Dragomir făcând câteva sugestii totuși asupra structurii lor, pentru a putea fi siguri că nu se omite nimic. Astfel, după Silviu Dragomir, trebuiau abordate cu necesitate următoarele teme:

- unitatea economică a Banatului și consecințele împărțirii în 3;
- aspectul demografic al Banatului și superioritatea elementului românesc;
- grupele etnice și dezvoltarea lor politică, economică, culturală (1918-1940);
- revendicările străine și tendințele imperialiste ale vecinilor și combaterea lor;
- o expunere succintă a literaturii politice germane cu privire la Banat în ultimii 5 ani;
- realizările românești în epoca 1919-1940 în Banat (standardul de viață și cultură);
- posibilitatea de a crea în Banat teritorii etnice unitare prin transfer de populație.

Fiecare trebuia să aibă o prezentare de 8-10 pagini iar lucrarea de sinteză de 30-40 de pagini. Personal s-a angajat că va susține implicarea ISBC în această chestiune¹⁵.

După ce *Programul pentru pregătirea materialului documentar de informare și propaganda în vederea conferinței de pace* a fost aprobat de Consiliul de Miniștri, a fost trimis bănățeanului Aurel Cosma, pe atunci consilier ministerial și membru în secțiunile de la București. Din acestea Cornel Groșorean și-a selectat punctele care se refereau la regiunea bănățeană și deci intrau în atribuțiile ISBC pentru a le dezvolta:

- I. Realizările românești de la 1919.
- II. Progresele culturale și economice ale minorităților din Banat între 1919-1940.
- III. Tendințele imperialiste străine în Banat.
- IV. Literatura politică germană în ultimii zece ani.

Cap. II. Punct 5 Unirea de la 1918 și progresele realizate sub stăpânirea românească.

Cap. III: Punct 1: Istoria Banatului¹⁶.

Cap. IV: p. 18, c: Istoria minorităților etnice din punct de vedere al migrației acestora.

Cap. VI: Ce a făcut România cu minoritățile și ce a făcut Ungaria cu naționalitățile sale; p. 22 tot la acest capitol: România stat religios.

Cap. XIX. p. 1. Problema Banatului¹⁷.

p. 10: Elementul german în România.

În partea a doua a programului la punctele:

p. 213: Realizările în jud. Caraș;

p. 224: Realizările în jud. Severin;

p. 229: Realizările în jud. Timiș-Torontal;

¹³ Primul a rămas în manuscris la AMAE, Dosar 116/1946 f. 243-260, cel de-al doilea era Petru Nemoianu, *Sârbii și Banatul*, Craiova, 1930.

¹⁴ SJCSAN, FMJR, Dosar 212/1943-1944, f. 23.

¹⁵ SJCSAN, FMJR, Dosar 212/1943-1944, f. 23.

¹⁶ Proiectul începuse din resurse proprii.

¹⁷ Abordată de Petru Nemoianu.

p. 234: Presa minoritară din România (1918-1940).

p. 235: Învățămintul minoritar în Transilvania sub unguri și sub români¹⁸.

Consfătuirile frecvente de la Ministerul de Externe au adus de multe ori noi precizări cu privire la structura tematică sau modalitățile de realizare. Rapoartele trebuiau să asigure atât informarea corectă profesionistă, dar să funcționeze și ca material de propagandă, caz în care trebuiau să fie mai extinse, polemice, să înglobeze o problematică cât mai vastă, „să facă atmosferă tezelor susținute de noi”.

Silviu Dragomir participând la toate discuțiile a intermediat între minister și institut permanent, facilitând contactul pentru optimizarea procesului. Recapitulând lista participanților și lucrărilor ce trebuiau pregătite, unele finalizate, au rezultat:

1. *Banatul* de Petru Nemoianu;
2. *Sârbii din Banatul românesc* de Silviu Dragomir;
3. *Românii din Banatul iugoslav* de Aurel Cosma.

Mai era nevoie de:

1. Realizări românești în Banat;
2. Progresele culturale și economice ale minorităților între 1918-1940.

Cornel Grofșorean a mai propus:

3. Tendințe imperialiste străine în Banat și combaterea lor (revendicările ungurești, sârbești și germane);
4. Literatura politică germană asupra Banatului în ultimii 10 ani (1933-1943).

Ultimele două teme presupuneau colaborarea cu Silviu Dragomir, în special cea legată de tendințele imperialiste.

Termenul de finalitate era 1 iulie, iar materialele să aibă o extensie de maxim 40 pagini tipărite. Silviu Dragomir și-a oferit sprijinul pentru a furniza bibliografia necesară, dar a pretins să fie informat despre fiecare pas făcut, pentru a asigura coerența procesului¹⁹.

Cu toată implicarea lui Silviu Dragomir, implementarea planului s-a făcut cu dificultate la Timișoara. La București se fixau temele și erau convocați specialiștii, în provincie era invers. În funcție de existența specialiștilor se abordau și subiectele, astfel se explică de ce unele nume de autori propuse inițial nu s-au mai regăsit pe lista finală. Cornel Grofșorean personal s-a angajat la istoria celor trei valuri de coloniști ai secolului al XVIII-lea și consecințele asupra românilor²⁰. Începuse să studieze problema publicând în revista ISBC o analiză a monografiilor unor localități germane din Banatul de câmpie²¹, tratând problema propagandistic, așa cum se ceruse, analizând izvoare edite, încercând pe baza informațiilor autorilor germani să dezvolte ipoteze noi, să demonstreze falsitatea unor idei²².

Includerea ISBC în planul pregătirii pentru conferința de pace a determinat mobilizarea membrilor, a colaboratorilor, așa cum se mai întâmplase pe parcursul celor șase campanii monografice. ISBC avea o echipă de membri permanenți și o rețea densă de colaboratori pe specializări diverse. Totodată Cornel Grofșorean a organizat colectivul după modelul oferit de București, în patru comisii, fiecare condusă de un șef²³. Nume importante de personalități bănățene sau ardeleni aflate în refugiu au fost

¹⁸ Albert 2009, p. 108.

¹⁹ SJCSAN, FMJR, Dosar 212/1943-1944, f. 4-5.

²⁰ Grofșorean 1946, p. 68.

²¹ Grofșorean 1943, p. 152-190.

²² SJCSAN, FMJR, Dosar 212/1943-1944, f. 6.

²³ Negru 1999, p. 89.

convocate pentru a se constitui echipele de lucru. S-a produs și o reorganizare a secțiilor institutului, în încercarea de a ajusta structura, înființându-se secția istorică. S-a considerat pe baza temelor discutate că referirile la istoria Banatului sunt frecvente și ceea ce era mult mai important, aveau caracter demonstrativ privind vechimea și continuitatea românilor, astfel că secția a hotărât un proiect monumental, scrierea istoriei Banatului. Studiile de istorie medievală redactate deja trebuiau extinse și asupra altor perioade istorice, iar Victor Motogna avea să asigure șefia secției²⁴.

Cornel Grofșorean își dorea de mult o asemenea lucrare, astfel că în același an i-a scris mentorului său Dimitrie Gusti aducându-i marea veste: „Cu satisfacție și mândrie am onoarea a vă aduce la cunoștință că Institutul nostru a hotărât redactarea istoriei Banatului, angajându-se la această frumoasă lucrare câțiva domni profesori universitari și o pleiadă de intelectuali din Banat”²⁵.

Deși Grofșorean a considerat utilă realizarea unei istorii a Banatului, Dragomir nu era foarte entuziasmat, altul era scopul acum, recomanda eventual una scurtă de genul celei scrise de Iovan Radović, idee cu care liderul ISBC nu era de acord: „am impresia că în cadrul lor se pot grupa toate argumentele care pledează pentru teza noastră și nimeni nu le va formula cu mai multă competență decât dumneavoastră”. În scurt timp a și anunțat constituirea unei comisii speciale condusă de Victor Stanciu fost subsecretar de stat care trebuia să întocmească planul proiectului²⁶. Era o necesitate care servea unui dublu scop: conferinței de pace conform punctului 1 de la capitolul III al Planului și istoriografiei bănățene implicit naționale. Totuși Silviu Dragomir ca istoric, oferind ajutor, a atașat inclusiv un plan al acestui proiect, nuanțând anumite idei care să susțină memoriile la conferința păcii²⁷.

Pentru literatura politică germană propusă de Grofșorean, Dragomir chiar s-a oferit să sprijine prin ministerul de externe o documentare în Germania²⁸. Interesul deosebit pe care marele istoric ardelean l-a manifestat pentru literatura politică germană răzbate și în această scrisoare în care argumentează că informarea este necesară Ministerului de Externe, iar actualizarea datelor din literatura recent publicată, poate chiar din Germania este extrem de importantă pentru susținerea punctelor de vedere românești cu argumente din lucrarea semnată de Sever Bocu, a susținut el²⁹.

Redactarea era o operațiune migăloasă care nu se putea finaliza în trei luni, astfel că Grofșorean a cerut o prelungire până la 1 noiembrie 1943. Desigur toate materialele trebuiau aprobate de comisia centrală chestiune de care se ocupa Dragomir, problema bibliografiei era una cu adevărat serioasă, specialiștii bănățeni urmând să facă lista lucrărilor care le lipseau, procurarea lor putându-se face de la Budapesta și Blegrad, cineva urmând să se deplaseze pentru a „cerceta librăriile”. O urgență ar fi procurarea lucrării *Documenta historiam Valahorum in Hungaria illustratis*³⁰ în care se află documente inedite, precis figurând și Banatul printre ele, gândea Grofșorean³¹.

²⁴ *Dacia. Cotidianul Banatului*, VI, 12, 19 ianuarie, 1944, p. 2.

²⁵ Albert 2009, p. 153.

²⁶ SJCSAN, FMJR, Dosar 212/1943-1944, f. 9.

²⁷ Planul conceput de Silviu Dragomir se află anexat la prezentul studiu.

²⁸ SJCSAN, FMJR, Dosar 212/1943-1944, f. 7.

²⁹ Se face referire probabil la lucrarea *Discours pour la defense du Banat. Roumains et Serbes*, Paris, 1919; vezi Munteanu 1999, p. 68.

³⁰ Se referea la *Documenta historiam Valahorum in Hungaria illustrantia, usque ad annum 1400 p. Christum*, Ed. Antonius Fekete Nagy și Ladislaus Makkai, Budapesta 1941 (Ediții cu text integral și regeste în limba franceză).

³¹ SJCSAN, FMJR, Dosar 212/1943-1944, f. 9.

Pe măsură ce se nuanțau discuțiile la București, se ajusta și programul modificându-se în teritoriu cerințele. Cornel Grofșorean anunța completarea colectivului cu profesorul Morariu care va trata chestiuni demografice, directorul băncii naționale române Necșa pentru dezvoltarea economică, Sabin Evuțian inspector general școlar pentru situația școlară, acordul bisericesc româno-sârb de Corneanu, în discuție rămânând Sever Bocu pentru revendicările sârbești³². Politica minorităților rămânea în sarcina lui Grofșorean care o redactase deja, însă trebuia verificată de Dragomir³³. Revendicările vecinilor sârbi puteau fi redactate de Sever Bocu, cunoscut militant pentru drepturile românilor din Iugoslavia, Grofșorean invitându-l de mai multe ori, fiind refuzat, însă poate cel mai bine, scria el, ar fi se să implice chiar ministerul cu autoritatea de care dispune. Revendicările germane în Iugoslavia le-ar putea redacta Aurel Cosma, iar emanciparea șvabilor în anii 1848 și 1918, chiar el, Cornel Grofșorean. Pentru documentare la Budapesta ar putea fi delegați Traian Popa și Victor Motogna însă era nevoie de pașapoarte și bani. Profitând de relația bună cu Silviu Dragomir, Cornel Grofșorean a mai făcut un pas, rugându-l pentru ajutor bănesc la publicarea revistei ISBC, cel puțin strict cheltuielile de tipar³⁴.

După două luni au început să se vadă rezultatele, Grofșorean a trimis o parte din memorii, altele se aflau în lucru într-o fază avansată de către autorii: I. Lungulescu, S. Evuțian, T. Cristea, Birăescu, V. Zbegan, E. Botiș, I. L. Ciomac, Șt. Vulpe, I. Oltenski, I. Frățilă, I. Vlădescu. Era însă extrem de nemulțumit de atitudinea lui Zenovie Păclișan³⁵ care nu le considera importante decât pe cele ale lui Grofșorean, pe motiv că restul nu au caracter politic. Dimpotrivă, încerca Grofșorean să demonstreze, toate ating această problemă, altfel nu s-ar fi aprobat planul de către minister pe baza căruia s-a lucrat. Chiar și memoriul referitor la întreprinderile electromecanice din Timișoara poate fi considerat politic pentru că demonstrează realizări, evoluții, progres ale unei administrații instaurată politic. Pe baza aceasta se pot ușor întocmi sinteze (recenzii) care să trimită la documente pentru mai multă credibilitate. Lui Grofșorean i se pare că această atitudine trimite toată munca lor în derizoriu, o muncă enormă care trebuia finalizată de urgență³⁶.

ISBC a trimis cu promptitudine rapoartele la București pentru a fi analizate de o comisie restrânsă care avea rolul de a selecta pe cele potrivite pentru publicare. Comisia condusă de academicianul Simionescu³⁷ președintele Academiei Române, compusă și din delegați de la Sibiu printre care se număra și Silviu Dragomir, avea rolul de a face și recomandări unde era cazul. O analiză scurtă, la suprafață a evidențiat în primul rând eterogenitatea, unele extinse, altele dimpotrivă prea concise. Stilul trebuia adaptat pentru publicul neavizat, însă interesat de problemă. Adaptările trebuiau făcute la Timișoara pentru a rezulta o lucrare temeinică de care va fi mare nevoie la conferința păcii.

În afară de colectivul de la Timișoara condus de Grofșorean, mai era contribuția celor aflați la București în problemele bănățene, cum a fost Petru Nemoianu, Silviu Dragomir și Tudor Drăganu, ultimul despre „Literatura politică germană cu privire la Transilvania și Banat”. Problema revendicărilor străine asupra Banatului era tratată de

³² SJCSAN, FMJR, Dosar 212/1943-1944, f. 10.

³³ Este vorba de *Situația politică și culturală a minorităților etnice din România la finea anului 1930*, publicată în broșură separată în 1944 și în *RISBC*, XI, ian-apr., 1941, p. 58-92.

³⁴ SJCSAN, FMJR, Dosar 212/1943-1944, f. 10.

³⁵ Cunoscutul preot și istoric Zenovie Păclișan era directorul Direcției „Studii și Documentare” din Ministerul Propagandei Naționale.

³⁶ Albert 2009, p. 109.

³⁷ Ion Th. Simionescu a fost geolog și președinte al Academiei Române (1941-1944).

Cornel Grofșorean din perspectiva imperialismului german și maghiar, mai rămânea cel sârbesc. În *Programul pentru conferința de pace* la capitolul XVI intitulat „România și țările balcanice”, se aflau raporturile cu Iugoslavia la punctul trei³⁸, deci problema trebuia abordată cu maximă atenție. O deplasare la București a lui Grofșorean ar fi fost necesară pentru a clarifica niște aspecte³⁹.

O altă scrisoare de la Grofșorean prezintă lista memoriilor finalizate și a celor în curs, ocazie excelentă de a afla pentru reconstituirea documentației ce anume s-a menținut față de lista inițială sau s-a schimbat. În acest ultim caz apar diferențe, unele fiind dictate de posibilitățile limitate de redactare, complexitatea subiectului, competențele autorilor. Asupra celor voluminoase Grofșorean consideră că nu reprezintă o problemă, la minister se poate face o sinteză a lor, chiar ar fi de preferat la timpul potrivit, deoarece până atunci se va cunoaște rezultatul războiului. Sinteza cu referire la partea documentară ar fi dificil de făcut la Timișoara, nu sunt specialiști cu excepția lui Emil Botiș care pretinde însă onorariu, având în vedere timpul scurt și munca intensă⁴⁰.

Depășindu-se termenul stabilit de minister Grofșorean i-a trimis lui Dragomir memoriile finale⁴¹. Mai erau cele semnate de Sabin Evuțian, Emil Botiș, Vasile Zbegan. Grofșorean a dat frâu liber nemulțumirilor față de Ștefan Vulpe despre tema ocrotirii în căminele de ucenici pe care nu l-a primit, ceea ce la nemulțumit profund, acuzându-l că nu are patriotism „intensiv”: „ar fi bine să-l provocați d-voastră ca să-și dea seamă de obligamente firești ce trec peste îndatoririle obișnuite oficiale”⁴². Încă nu este târziu pentru modificări, lui Grofșorean îi vin idei noi cum ar fi redactarea unei monografii a UDR⁴³ de la Reșița chiar de către directorul societății ceea ce ar fi o formidabilă realizare, deoarece problemele Reșiței precis s-ar pune în discuție. Era concentrată acolo cea mai importantă industrie a Banatului, iar românii ar putea documenta cu cât s-a mărit producția și cum în timpul administrației românești?⁴⁴

Sosise la un moment dat și momentul evaluărilor, Silviu Dragomir a fost extrem de mulțumit, ceea ce exprimă în ultima scrisoare către Grofșorean: „prezentarea lucrărilor întocmite de Institutul Social din Banat a făcut cea mai bună impresie: a fost o muncă uriașă pe care ați îndeplinit-o în mod strălucit. Materialul scris cuprinde toate problemele care se pot pune în discuție cu privire la Banat, adăugându-i firește capitolele care urmează să fie terminate”. Ar mai fi necesară o sinteză pentru „lumea străină”, să se înțeleagă deplina capacitate de guvernare a statului român. Varianta definitivă de maxim 20 coale de tipar trebuia de asemenea aprobată. Sinteza pentru care s-a angajat Emil Botiș a fost acceptată și suma cerută drept onorariu 50.000 de lei a și fost trimisă. Respectiva lucrare⁴⁵ urma să fie tipărită în mai multe limbi⁴⁶ ca o sinteză ce trebuia să confirme capacitatea administrației românești instaurată în anul 1919, pentru care s-a angajat ministerul, cu termenul de predare 1 februarie 1944. Dragomir finalizase și

³⁸ Buzatu 2009, p. 53.

³⁹ SJCSAN, FMJR, Dosar 212/1943-1944, f. 11.

⁴⁰ SJCSAN, FMJR, Dosar 212/1943-1944, f. 14.

⁴¹ Cele semnate de Ilie Ruzmir, Ion Luca-Ciomac, Tr. Birăescu, Tiberiu Cristea, Ioan Oltenski, Ioan Stratul, Cornel Grofșorean.

⁴² SJCSAN, FMJR, Dosar 212/1943-1944, f. 15.

⁴³ Uzinele și Domeniile Reșița.

⁴⁴ SJCSAN, FMJR, Dosar 212/1943-1944, f. 15.

⁴⁵ MBT, inv. 273 se numește *Realizările administrației românești în Banat (județele Timiș-Torontal, Severin și Caraș) de la Unire până la 1 Aprilie 1943*.

⁴⁶ SJCSAN, FMJR, Dosar 212/1943-1944, f. 16-17.

el studiul⁴⁷ pentru care ceruse permisiunea să se atașeze grupului de la Timișoara, cerând permisiunea de la cel care coordona întreaga activitate, Cornel Grofșorean.

Grofșorean a răspuns pentru ultima dată în aprilie 1944 când venise vremea deconturilor. A prezentat lista autorilor și sumele aferente pentru sintezele finalizate, a memoriilor trimise la București, mai erau doar câteva pe care s-a angajat că le va termina chiar el⁴⁸. Chitanțele aveau sume de la 5.000 de lei la 100 mii de lei, în funcție de numărul studiilor redactate de fiecare autor și complexitatea lor.

De la început trebuie să remarcăm seriozitatea cu care a răspuns ISBC prin vocea lui Cornel Grofșorean, apelului lansat de oficialii guvernamentali, precum și implicarea plină de zel a lui Silviu Dragomir. Ambii actori și-au asumat roluri importante decisive, în acel iureș al evenimentelor și s-au străduit fiecare să îndeplinească acest rol cât mai bine, de unde rezultă și importanța corespondenței. Ea aduce la lumină un fragment al acestei lupte pe un front nevăzut, al pregătirilor pentru pace.

Materialele rezultate⁴⁹ în urma acestui efort considerabil au meritul de a înmagazina o cantitate substanțială de informație, verificată, argumentată, realizată de specialiști consacrați, care într-un timp relativ scurt s-au mobilizat, reflectând în memoriile lor eforturile considerabile de reorganizare și dezvoltare ale unui stat tânăr românesc în intervalul 1919-1943. Multitudinea de anexe, fotografii, grafice, diagrame, hărți și alte surse documentare, ilustrează temeinicia demersului îndeplinit cu conștiinciozitate, miza fiind decisivă: integritatea teritorială.

ANEXĂ

Schiță⁵⁰ pentru o lucrare asupra Banatului⁵¹

Silviu Dragomir

I. Privire generală. Considerațiuni geografice. Date demografice cu interpretarea lor mai largă (superioritatea elementului românesc, situația difuză a ungarilor, sârbii și așezările lor, coloniile șvabilor, alte așezări alogene, bulgarii în două comune: Vinga și Beșenova Veche) 6 pagini.

II. Banatul parte integrantă a blocului etnic românesc (volks boden al românilor) pp.3.

III. Banatul face parte din unitatea economică română. Experiența celor 22 de ani de stăpânire românească. pp.4.

IV. Banatul în unitatea politică a românilor:

a. Lupta pentru unitatea română la adunarea din 1 decembrie 1918 și până la împărțirea Banatului:

b. Declarația șvabilor

c. Caracterul istoric român al Banatului

d. Dominațiunea medievală ungurească

e. Imigrarea sârbilor

f. Colonizarea austriacă și ungurească

g. Lupta clasei conducătoare române pentru emanciparea politică: Eftimie Murgu, Mocioneștii, Babeș și activiștii. Protestele împotriva Voivodinei, Memoriul șvabilor din 1849-1850⁵². Alte argumente istorice. pp.8.

⁴⁷ Era vorba despre *Sârbii din Banatul Românesc 1919-1940*, în Goicu 1999, p. 76-92.

⁴⁸ SJCSAN, FMJR, Dosar 212/1943-1944, f. 18.

⁴⁹ Aceste sinteze deosebite realizate pentru Banat se află în faza de redactare într-o colecție de documente editată de subsemnata.

⁵⁰ Cu o mențiune manuscrisă a lui Cornel Grofșorean: „unele pot fi capitole”.

⁵¹ SJCSAN, FMJR, Dosar 212/1943-1944, f. 12-13.

V. Realizările românești în domeniul cultural, al sănătății, drumuri și căi ferate, economie, comerț, industrie, agricultură, administrație publică (muncă și ocrotire socială) pp.8.

VI. Grupele etnice, alogene din Banat, dezvoltarea lor politică, regimul bisericesc, școlar, starea economică. pp.8.

VII. Încheiere: se impune o fortificare a etnicului român. Orice fărâmițare a Banatului ar pricinui o nemulțumire generală și ar crea dificultăți de ordin economic, etc, etc. pp.4.

I.

Banatul geograficește și etnicește este legat de Transilvania. Populația sa în 1910 și în recensămintele ulterioare până la 1940: majoritatea necontestată a românilor. Consecințele politice și economice a împărțirii Banatului: Adaptarea Banatului românesc la unitatea economică românească. Regimul grupelor etnice alogene: Convenția școlară româno-iugoslavă. Imposibilitatea unui acord în domeniul vieții bisericești. Cauza de căpetenie: intoleranța sârbească. Școala germană în cele două jumătăți. Viața politică a grupelor minoritare. Compararea guvernării românești față de șvabi. Atitudinea negativă a ungarilor din Banatul românesc, rolul lor șters.

II.

Revendicările sârbești, lipsa lor din estul Banatului și din regiunea centrală. Expansiunea lor de altădată spre Mureș și spre Timișoara-Lipova, o reminiscență a stăpânirii turcești. Dispariția lor în secolele 18-19. Numărul infim de acum. Nu prin revendicări imperialiste, ci prin înțelegere amicală se pot împăca tezele iugoslavă și română. Posibilități de transfer a grupelor izolate formarea de teritorii compacte. Teza maghiară (expusă de un anume Horváth), se întemeiază numai pe argumente istorice: Imperiul Sf. Ștefan. Lipsa de populație masivă ungurească în Banat, după îndepărtarea turcilor până azi etc.

III.

Revendicările germane: regimul de după aprilie 1941 în Banatul iugoslav. Ținuta României vis a vis de o ocupație ungurească. Tendințele de emancipare ale șvabilor la 1848 și 1918. Cele de azi. O majoritate germană nu se poate forma.

IV.

Încheiere. Singurele frontierele etnice împacă pe felurii competitori. România e în drept să ceară respectarea granițelor sale din Banat, cu excluderea unui imperialism, care ar constitui un focar de viitoare conflicte etc.

Abrevieri

AMAE	– Arhiva Ministerului de Externe, Fond Conferința de Pace de la Paris 1946.
MBT	– Muzeul Banatului Timișoara, colecția de documente.
SJCSAN, FMJR	– Serviciul Județean Caraș-Severin a Arhivelor Naționale, Fondul Muzeul Județean de istorie Reșița.

Bibliografie

Albert 2002	– C. Albert, <i>Cercetarea monografică în Banat</i> , Reșița, 2002.
Albert 2007	– C. Albert, <i>Participarea Institutului Social Banat-Crișana la elaborarea documentelor pentru Conferința de Pace (1940-</i>

⁵² Mențiunea manuscrisă a lui Dragomir: „De unde l-am putea avea noi acest memoriu?”

- 1946), în vol. coord. Valeriu Leu, Carmen Albert, Dumitru Țeicu, *Studii bănațene*, Timișoara, 2007, p. 435-451.
- Albert 2009 – C. Albert, *Documentele Institutului Social Banat-Crișana*, vol. II, Timișoara, 2009.
- Bălan 2001 – C. C. Bălan, *Institutul Social Banat-Crișana (1932-1946)*, Timișoara, 2001.
- Buzatu 2009 – G. Buzatu, *Drepturile și interesele României în perspectiva reglementărilor postbelice: „Biroul Păcii” (1942-1944)*, în vol. coord. G. Buzatu, *România în ecuația războiului și a păcii*, București, 2009, p. 23-62.
- Dacia. Cotidianul Banatului* – *Dacia. Cotidianul Banatului*, VI, 12, 1944.
- Groșorean 1943 – C. Groșorean, *Pe marginea unor monografii germane din Banat*, în *RISBC*, XI, 1943, p. 152-190.
- Groșorean 1944 – C. Groșorean, *Situația politică și culturală a minorităților etnice din România la finea anului 1930*, în *RISBC*, XI, 1941, p. 58-92.
- Groșorean 1946 – C. Groșorean, *Istoricul colonizărilor germane în sec. al XVIII-lea*, Timișoara, 1946.
- Goicu 1999 – V. Goicu, *Banatul Românesc, schiță istorică*, Timișoara, 1999.
- Munteanu 1999 – I. Munteanu, *Sever Bocu (1974-1951)*, Timișoara, 1999.
- Negru 1999 – I. Negru, *Din istoria cercetării sociale românești Institutul Social Banat-Crișana*, Cluj-Napoca, 1999.
- Nemoianu 1929 – P. Nemoianu, *Banatu-i fruncea*, Lugoj, 1919.
- Nemoianu 1930 – P. Nemoianu, *Sârbii și Banatul*, Craiova, 1930.
- Onișor 2009 – D. Onișor, *Diplomația României și ecuația păcii*, în vol. coord. G. Buzatu, *România în ecuația războiului și a păcii*, București, 2009, p. 193-311.
- Otu 2006 – P. Otu, *Pacea de mâine*, București, 2006.
- Pop 1992 – V. Pop, *Bătălia pentru Ardeal*, București, 1992.

Banat’s Contribution to the “Peace of Tomorrow” in the Correspondence of Silviu Dragomir

Abstract

During 1943, Cornel Groșorean, President of the Banat-Crișana Social Institute in Timișoara, hired the institution he was leading, in his effort to contribute with documentary material and syntheses to support Banat's interests at the Peace Conference at the end of the Second World War. The Institute participates for the second time in the elaboration of supporting materials, the first being the transactions from Turnu-Severin in 1940. The professionalism they proved at that time, constituted a premise for 1943 when Mihai Antonescu was in the center of preparations for „Peace of Tomorrow”.

Silviu Dragomir has been co-opted from the beginning in the organizing scheme within the Peace Bureau in Bucharest, linking the Timișoara Institute with the specialized committees, resulting an interesting and unique correspondence, including a drafting of Banat History. The analysis of this correspondence illustrates the great effort

made by those involved, Cornel Grofșorean and Silviu Dragomir, as well as Bucharest officials who coordinated the whole activity.

Silviu Dragomir understood the difficulties encountered by the Timișoara Institute, thus engaging himself in the logistics of organizing the process, systematically asking for the status of the drafting of the reports, the special documentation needs, the bibliographies, the way in which the decisions of the „The Commission for the Preparation of the Documentary Material for Information and Propaganda for the Peace Conference”.

The drafting of the studies required specialists in the fields established by the commission and access to the latest sources of information, situations that Silviu Dragomir was trying to solve in Bucharest. But the whole activity was carefully organized by Cornel Grofșorean from Timișoara, who was extremely seriously involved due to his position as president of Banat-Crișana Social Institute, but also to his patriotic feelings, which had intensified after the Vienna Dictate to the whole public opinion. The way they approached and edited the issues on this occasion, could decide on the future. That is why the preparation of the reports had to be carried out with professionalism and assumption, which results from reading the letters of the two personalities. Since the transfer of the University of Cernăuți to Timișoara in 1940, the relationship was closer, the coordinating action being relatively easy, each trying to contribute to the end of the process. Fixing the themes to be analyzed by studies was done during the meetings in Timișoara, then approved in the meetings of the Bucharest Commission. Silviu Dragomir in this approach was not only the „adviser”, but he also drafted a highly documented study: Serbs from the Romanian Banat.

The results of the studies represent a real synthesis of specific achievements by domains of the Romanian administration since its establishment in 1919, demonstrating potential partners of dialogue to a future peace, full capacity for government, despite the remarks of the German or Hungarian authors who challenged it all European publications hoping of advantageous territorial corrections.